

Костолані Деже

Біографія

Деже Костолані — угорський поет, прозаїк, журналіст, літературний критик, есеїст і перекладач, один із найвизначніших представників угорської літератури першої половини ХХ століття. Народився 29 березня 1885 року в місті Сабадка, яке на той час належало до Австро-Угорщини, а нині є сербським містом Суботиця. Костолані належав до першого покоління авторів літературного журналу "Нюґат" і залишив вагомий доробок у поезії, романістиці, новелістиці, публіцистиці та художньому перекладі.

Майбутній письменник зростав в освіченій родині. Його батько Арпад Костолані викладав фізику й математику та очолював місцеву гімназію, а мати Еулалія Бреннер походила з інтелігентної родини. Двоюридним братом Костолані був письменник і лікар Йожеф Бреннер, відомий під літературним ім'ям Ґеза Чат. Значний вплив на хлопця мав дідусь по батьківській лінії, який навчив його читати, писати та ознайомив з англійською мовою.

Навчання в гімназії Сабадки Костолані не завершив через конфлікт з учителем. Після виключення він складав випускні іспити як приватний учень у Сегеді. Уже в шістнадцятирічному віці опублікував свій перший вірш — "Одна могила", надрукований 1901 року в газеті Budapesti Napló. Ранній початок літературного шляху засвідчив не лише його поетичні здібності, а й прагнення зробити письменство головною справою життя.

У 1903 році Деже Костолані переїхав до Будапешта та вступив на угорсько-німецьке відділення філософського факультету Будапештського університету. На заняттях зі стилістики він познайомився з майбутніми визначними письменниками Міґаєм Бабічем і Дюлою Югасом, а згодом зблизився з Фрідьешем Карінті та Міланом Фюштом. У 1904 році Костолані продовжив освіту у Віденському університеті, де слухав лекції з філософії та німецької літератури. Однак диплома він не здобув, обравши натомість професійну журналістику.

Із середини 1900-х років Костолані працював у газетах Сабадки, Сегеда та Будапешта. У 1906 році його запросили до редакції Budapesti Napló, де він посів місце Ендре Аді. Журналістика залишалася важливою частиною його діяльності протягом усього життя: Костолані писав репортажі, театральні й літературні рецензії, нариси, мовознавчі статті та коротку прозу. Газетна робота навчила його точності, стислості й уміння помічати драматизм у звичайних людських ситуаціях.

Перша поетична збірка Костолані "Між чотирма стінами" вийшла 1907 року. У ранній ліриці він звертався до тем самотності, смерті,плинності часу, краси та тривожного відчуття мінливості світу. Його поезія формувалася під впливом французького символізму, імпресіонізму та творчості західноєвропейських авторів, однак письменник поступово виробив власний стиль, заснований на музичності мови,

точності образу й уважності до найтонших душевних станів.

У 1908 році Костолані став одним із перших постійних авторів журналу "Нюґат" — головного осередку оновлення угорської літератури початку XX століття. Навколо видання об'єдналися письменники, які орієнтувалися на європейський модернізм і прагнули звільнити літературу від застарілих форм та провінційної замкненості. Разом з Ендре Аді, Мігаєм Бабічем, Дюлою Югасом, Жигмондом Моріцем та іншими авторами Костолані увійшов до так званого першого покоління "Нюґату".

Справжнє визнання поетові принесла збірка "Скарги бідної дитини", видана 1910 року. Її ліричний герой повертається у світ дитинства, побачений крізь пам'ять дорослої людини. Звичайні предмети, родинний дім, шкільні страхи, хвороби, свята й перші зустрічі зі смертю набувають у віршах таємничого й символічного значення. Костолані показував дитинство не лише як безтурботну пору, а як окремий всесвіт, у якому захоплення життям нерозривно поєднане з тривогою. Книжка стала літературною сенсацією та принесла авторові загальноугорську популярність.

Своєрідним продовженням цього циклу стала збірка "Скарги сумного чоловіка", опублікована 1924 року. Якщо в першій книжці світ сприймався очима дитини, то тепер автор розмірковував про досвід зрілої людини, втрати, кохання, розчарування та наближення старості. Важливе місце у пізній поезії Костолані посіли збірки "Оголений" і "Підсумок". Поет поступово відходив від декоративності раннього модернізму й прагнув до простішого, безпосереднішого висловлювання, не втрачаючи музичності та мовної майстерності.

Паралельно з поезією Костолані писав оповідання, нариси та психологічні новели. Його цікавили самотні, принижені, дивакуваті або внутрішньо надломлені люди. Автор рідко давав персонажам однозначні моральні оцінки. Він уважно простежував, як випадкові обставини, страх, сором, залежність від суспільних правил і приховані бажання впливають на людську поведінку. Для його прози характерні співчуття до слабкої людини, іронія, психологічна точність і раптові переходи від буденності до трагедії.

На початку 1920-х років Костолані звернувся до великої прози. Його першим значним романом став "Нерон, кривавий поет", опублікований 1922 року. Зображуючи життя римського імператора Нерона, письменник досліджував природу тиранії, марнославства та мистецтва, підпорядкованого владі. Головний герой прагне визнання як поет, але, не маючи справжнього таланту, змушує підданих захоплюватися його творчістю. Роман порушує питання про відповідальність митця, руйнівну силу необмеженої влади та небезпеку суспільства, у якому страх замінює чесну оцінку. Передмову до одного з видань твору написав Томас Манн.

Одним із найвідоміших творів Костолані стала повість "Жайворонок", видана 1924 року. Її події відбуваються у вигаданому провінційному містечку Шарсеґ, прототипом якого була рідна письменникові Сабадка. Головні герої — літнє подружжя Ваї, життя яких повністю підпорядковане їхній самотній доньці на прізвище Жайворонок. Коли донька на кілька днів від'їжджає, батьки несподівано повертаються до суспільного

життя, розваг і давно забутих радощів. За зовні простою історією поступово відкриваються пригнічені почуття, сімейна провина, втома та страх перед правдою.

У романі "Золотий дракон", опублікованому 1925 року, Костолані звернувся до життя провінційної гімназії. Головний герой — учитель Антал Новак, чесна й освічена людина, яка вірить у розум, дисципліну та виховну силу знань. Конфлікт з учнями й нерозуміння з боку оточення поступово руйнують його впевненість у собі. Роман показує зіткнення людської гідності з жорстокістю колективу, беззахисність інтелігента й трагічні наслідки публічного приниження.

Роман "Анна Едеш", виданий 1926 року, став одним із найвизначніших творів угорської психологічної прози. Його події розпочинаються після падіння Угорської радянської республіки 1919 року. Молода служниця Анна працює в заможній будапештській родині Візі. Господарі вважають її ідеально слухняною, працювитою та невибагливою, однак за зовнішньою покорю накопичуються виснаження, приниження й відчай. Костолані досліджує не лише окремий злочин, а й суспільство, у якому людину позбавляють голосу, особистого простору та права на власні почуття.

Особливе місце у творчості письменника посідає Корнель Ешті — вигаданий мандрівник, оповідач і своєрідний двійник автора. Книжка "Корнель Ешті", видана 1934 року, складається з пов'язаних між собою новел і пригод. Її герой уособлює свободу, непередбачуваність, гру, іронію та бажання порушувати загальноприйняті правила. Через його подорожі й розмови Костолані досліджував відносність людських переконань, труднощі спілкування, абсурдність суспільних умовностей і суперечності творчої особистості.

Костолані був не лише автором художніх творів, а й одним із найвпливовіших угорських перекладачів свого часу. Він перекладав твори Вільяма Шекспіра, Льюїса Керрола, Оскара Вайлда, Райнера Марії Рільке, Поля Верлена, Шарля Бодлера, Йоганна Вольфганга Гете, Редьярда Кіплінга та інших письменників. Укладаючи антології зарубіжної поезії, він знайомив угорських читачів із сучасною європейською літературою. Його переклади часто були творчими інтерпретаціями, у яких точність змісту поєднувалася з прагненням відтворити ритм, звучання й емоційну силу оригіналу.

Важливою складовою доробку Костолані були статті про угорську мову. Письменник уважав мову не лише засобом передавання думок, а живою культурною спадщиною та головним матеріалом літератури. Він виступав за ясність, природність і виразність письма, критикував канцеляризми та бездумне вживання іншомовних слів. Його мовознавчі замітки, есеї та газетні статті згодом увійшли до окремих збірок.

У громадському й політичному житті Костолані займав суперечливу позицію. Він наголошував на незалежності мистецтва від політичних доктрин і не хотів підпорядковувати літературу жодній ідеології. Водночас у 1919–1921 роках співпрацював із правим виданням Új Nemzedék та його анонімною рубрикою Pardon, окремі матеріали якої містили антисемітські й націоналістичні висловлювання. Авторство конкретних непідписаних статей досі є предметом досліджень, однак цей

період залишається складною та дискусійною частиною його біографії. Пізніше письменник засуджував нацистську ідеологію.

У 1930 році Деже Костолані очолив Угорський ПЕН-клуб, але згодом через політичний тиск залишив посаду. Він підтримував міжнародні літературні контакти й обстоював автономію письменницької праці. Його власне уявлення про митця часто визначають поняттям *homo aestheticus* — людина естетична. Для Костолані мистецтво не мало бути ілюстрацією політичної програми: найважливішими для нього залишалися краса, мова, індивідуальне переживання та співчуття до конкретної людини.

У 1913 році письменник одружився з акторкою Ілоною Гармош, яка також писала прозу під ім'ям Ілона Ґереґ. У подружжя народився син Адам. Родинне життя, досвід батьківства, спогади про дитинство та близьких людей відбилися в поезії й малій прозі Костолані. Його пізні твори стали особливо особистими: у них дедалі частіше звучали мотиви вдячності за життя, страху смерті та прагнення зберегти красу миті.

Перші ознаки тяжкої хвороби з'явилися 1933 року. У письменника виявили рак, через який він переніс кілька операцій і проходив лікування, зокрема у Стокгольмі. Попри погіршення здоров'я, Костолані продовжував писати. До останнього періоду його творчості належать збірка "Підсумок" і вірші, в яких особливо гостро відчутні захоплення життям та усвідомлення його близького завершення. Деже Костолані помер 3 листопада 1936 року в Будапешті у віці 51 року.

Доробок Деже Костолані охоплює практично всі основні літературні жанри — від ліричного вірша й психологічного роману до новели, есею, критичної статті та художнього перекладу. У центрі його творчості перебуває окрема людина з її страхом, самотністю, соромом, прагненням любові та нездатністю повністю зрозуміти себе й інших. Завдяки мовній майстерності, психологічній проникливості та поєднанню співчуття з іронією Костолані став одним із найвпливовіших угорських письменників XX століття.

Українською мовою окремі поезії Деже Костолані перекладали Юрій Шкробинець, Іван Петровцій та Іван Мегела. Серед найвідоміших прозових творів автора — "Нерон, кривавий поет", "Жайворонок", "Золотий дракон", "Анна Едеш" і цикл про Корнеля Ешті.